

מי זאת עולה

נשים בתורה על פי
הקבלה והחסידות

ניר מנוסי

מגיד, 2019 | 364 עמ'

הנשמות, או, מכיוון אחר, דרישת האותיות והמילים, מרחיבות עד מאוד את האפשרות להעמיק בחקרן של דמויות מן התורה, ולהטעין אותן במשמעויות. על כל אלה בא הגלגול החסידי של הקבלה, הנוטה להדגיש את תורת הנפש, ומוסיף את שלו. "תורת החסידות עניינה להפוך את ראשנו וליבנו ביחס לכל ההיררכיות המסורתיות – לאזן, לרכך ולהמתקן", כותב מנוסי בספרו שלפנינו. "היא לא עושה זאת דרך ביטולן של ההיררכיות הללו אלא דרך השלמתן: היא מצרפת להן היררכיה הפוכה, סמויה, שבה התחתון מתגלה כגבוה בשורשו מהעליון" (עמ' 230). זהו בעצם גלעין המהלך שהוא עושה בספר, בזכות אותה שוויוניות-מהותנית שמאפשרת לו הקבלה.

מנוסי מתגלה בספרו הנוכחי כאיש הנכון לארגון ידע זה ולהנחלתו. הוא מגיש לנו עיונים מקיפים, מפתיעים, לכידים ומתקבלים במידה רבה גם על הדעת השכלתנית. החשיבה הקבלית מתגלה כמעט כהיפוך הדימוי המקובל שלה: לא כממבו-ג'מבו שמגיע מכל דבר לכל דבר, אלא כארגז כלים של ניתוח, הבנה ותוספת-משמעות, שהדמיון היצירתי הוא דווקא מן האנליטיים שבכלים הכלולים בו.

כלי העיון הדרשניים והקבליים עלולים בקלות לשמש לפלפולי סרק ולדרשות המוכיחות את המבוקש בק"ץ קפיצות-דרך. מנוסי זהיר מאוד שלא ליפול כאן. שימוש במערכת הסמלים הקבלית עקבי. דרשנות המילים הקבלית, בצלילים ובגימטריות ובאטימולוגיות, מתגלה אצלו, בזכות כישרון הכתיבה שלו, כמשחק מרהיב המכוון אל עומק האמת ואל חוכמתה של השפה. למה

תפיסת העולם הקבלית מרחיבה תופעה הקיימת בלשון העברית: היא מייחסת זכריות או נקביות לא רק למילים, אלא לכל תופעה. אך להבדיל מן המילים, בדרך כלל יש בתופעות בחינות זכריות ובחינות נקביות בעת ובעונה אחת, ומעטות הן המהויות הטהורות. כך, למשל, תנועה של צמיחה מלמטה כלפי מעלה היא נקבית, והיפוכה, הכתבה מלמעלה למטה, זכרית. המחזוריות בעולם נקבית, והכיוונית זכרית. תפקידי הזכרי והנקבי משלימים, ובדרך כלל אין האחד מתקיים בלי משנהו.

תפיסה זו היא "שוויונית" במובן שאין המין האחד נעלה על חברו, ולכל אחד סגולותיו, ובכל אחד נמצא גם משהו מן השני. ועם זאת, היא כמובן תפיסה "מהותנית" מאוד. כזו, היא מאפשרת התבוננות חדשה בדמויות הנשיות במקרא. נשות המקרא מעטות, ובדרך כלל הן בעלות תפקיד הנתפס כמשני, והמקרא נוטה לקמץ בפרטים לגביהן. ההסתכלות הקבלית, השוויונית-מהותנית-סימבולית, מחייבת את השלמת החסר. שהרי הבחינה הנקבית תופסת בה מחצית מן המרחב, ומפעפעת גם אל הדמויות הגבריות. משום כך, מובן מדוע בחר ניר מנוסי להתחיל את עיוניו הקבליים-חסידיים בדמויות מן המקרא דווקא מן הנשים.

מערכת ההסמלה הקבלית, וטכניקות דרשניות שהקבלה מאפשרת כגון גלגול

פסיכס אנשי

מבט פסיכולוגי על
הגוונים המרכיבים את
עוצמתו של עם ישראל

נטע ענבר-סבן

צמרת, 2019 | 351 עמ'

לסטיבן הוקינג יש ספר ושמו "התיאוריה של הכול". פרידריך ניטשה נתן לספרו "כה אמר זרתוסטרא" את כותרת המשנה "ספר לכל אחד ולאף אחד". ספרה של הפסיכולוגית הקלינית נטע ענבר-סבן אינו מכתיר את עצמו ככזה – אבל מתוך איזה יצר הסברה לאו-בריכוש, אולי מתוך איזו שלמותנות בשילוב תפיסת עולם הרמונית שבה הכול קשור, היא כתבה את התיאוריה של הכול. מתוך כך היא מגישה ספר שיעניין כל אחד בשפע המידע הכלול בו אך לא יעניין אף אחד כמכלול.

מושג היסוד בספר הוא "להקה", כלומר קבוצה אנושית בכל גודל, מחבורה או משפחה עד עם, שיש בין חבריה יחסים של סולידריות ושל תלות הדדית. האדם הוא כידוע יצור חברתי, ואיש אינו יכול לספק לבדו את כל צורכי עצמו, ודאי לא להגיע להישגים. כמודגש בכותרת הספר, הלהקה מאפשרת גם את ייחודם האישי של הפרטים ואת קיומם של גוונים משלימים בתוכה.

מבין התיאוריות הפסיכולוגיות, גישתו הפסיכואנליטית של קרל יונג יעילה במיוחד להסברת הדינמיקה שבין הפרט ללהקה ובין היחיד לאומה, עם כל הספקולטיביות שיש בה, ולו מפני שהיא מתמקדת ב"לא מודע הקולקטיבי". המחברת מגיעה מבית המדרש הזה, ולצידו פוקדת את בית המדרש היהודי.

ניגרע, שואלות בנות צלפחד, איש צל הפחד, הצלף האחד, ומנוסי ממהר לחבר גריעה לערגה ולתחושת גירעון. מרים הנביאה קשורה למים, גם כשהם מרים, ותמר, הצנועה-הנועזת, יש בה מן התם ומן המר-המורד, המתקן.

אך לא מאנקדוטות ומשחקי מילים מזדמנים עשוי הספר, אלא ממהלך עקרוני. ביסוד מהלך זה כפילות של שתי בחינות, מעבר לכפילות הזכר-נקבה שהזכרנו. שתי דמויות-אישה עקרוניות מלוות את הספר מראש עד סוף, אחת רוחנית ואחת ארצית; אבחנה המתחילה באבחנה הקבלית בין חוה הראשונה, הרוחנית, שהפכה ללילית אחרי שנמצאה "גדולה" על אדם, לבין חוה השנייה, אם כל חי. השתיים מתרוצצות בקרבן של נשים מסוימות, או מגולמות בצמדי נשים כגון לאה ורחל.

הנשיות נתפסת אפוא כבעלת מהות כפולה, ונשות המקרא משמשות מעין מנסרה לעיון בכפילות זו ובאפשרויותיה. מתוך כך מציע המחבר, עיתים במוצהר ממש, בסיס רוחני עתיר דמיון לפמיניזם דתי מתון, השואף למימוש עצמי מרבי של האישה ולשיווי זכויות מתוך הכרה עמוקה בשוני בינה לבין האיש. אך חבל יהיה לתפוס את הספר רק ככזה: מעבר לכל העניין הנשי, הוא מציע עיוני מקרא מעמיקים שאשרי הגבר המקראי שיזכה בהם גם הוא.

צ"א